

جغرافیا و روابط انسانی، تابستان ۱۴۰۱، دوره ۵، شماره ۱، صص ۳۸۲-۳۶۹

بررسی پیامدهای فعالیت های گردشگری براکوسیستم های طبیعی

کبری طاهری^۱، آناهیتا حسینی^{۲*}، امیر امیری^۳

۱-دانش آموخته دکتری تخصصی جغرافیا و برنامه ریزی شهری از دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی

۲-دانش آموخته دکتری تخصصی جغرافیا و برنامه ریزی روستایی از دانشگاه تربیت مدرس

Seyedeh.anahita.hosseini@gmail.com

۳-دانشجو دکتری تخصصی جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه شهید بهشتی

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۲۳

چکیده

توریسم یکی از بزرگ ترین صنایع در جهان بوده که وابسته به بخش عمده ای از اقتصاد جهانی است این پدیده از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و محیطی با زندگی انسان ها آمیخته شده است. بسیاری از کشورهای جهان، توسعه توریسم را یکی از بهترین راه ها برای کسب درآمد و حل مشکلات اقتصادی می دانند از آنجایی که توریسم با ایجاد فرصت های اقتصادی و درآمدزایی شتاب توسعه را افزایش می دهد، چنان چه مهارت های فعالیت های گردشگری رها شود تبعات ناخوشایندی خواهد داشت که نه فقط به توسعه کشورها کمکی نمی کند بلکه معضلات و دشواری ها را در مسیر توسعه پدید می آورد. در این تحقیق رابطه فعالیت های گردشگری و تأثیری که براکوسیستم های طبیعی دارد مورد بررسی قرار گرفته است این تحقیق به روش توصیفی و با استفاده از یافته های دیگر تحقیقات صورت گرفته است نتایج این تحقیق گویای تأثیرگذاری فعالیت های گردشگری براکوسیستم های طبیعی دارد. در تغییر اکوسیستم های طبیعی، فعالیت های گردشگری از جمله حمل و نقل و مصرف سوخت می تواند شرایط موجود اکوسیستم های طبیعی را دچار دگرگونی و تحول نماید.

واژگان کلیدی: اکوسیستم های طبیعی، فعالیت های گردشگری، تغییر اکوسیستم ها، تهدیدات زیست محیطی

مقدمه :

امروزه گردشگری فراترازیک صنعت به پدیده ای اجتماعی - اقتصادی در سطح جهانی تبدیل شده است این صنعت با فراهم نمودن فرصت هایی برای استراحت و تمدد روان و کسب انرژی جهت ازسرگیری فعالیت های شغلی و اجتماعی باعث می شود انسان ها در جان و تن خود احساس تازگی کنند همه کشورهای دنیا چه توسعه یافته و چه در حال توسعه بنا به دلایلی به این صنعت توجه می کنند که در این بین کسب منافع اقتصادی از مهم ترین دلایل است. آدمی در طبیعت متولد می شود، در طبیعت زندگی می کند و در طبیعت می میرد انسان جز جدایی ناپذیر طبیعت است. در عصر ماشین انسان بیشتر احساس تنهایی می کند و به طبیعت پناه می برد پس باید در حفظ و ارتقا منابع طبیعی بکوشیم .

آگاهی از ظرافت ها و حساسیت های موجود در نظام طبیعت و درک فرصت ها و تهدیدهای موجود در زیست ضرورتی انکار ناپذیر برای برنامه ریزان توسعه و پایدار کشور است. واقعیت حاکی از محدودیت منابع طبیعی و عدم محدودیت خواست ها و نیازهای بشری است چنان چه این دو با هم سازگار نشوند هر دو محکوم به زوال خواهند بود (زاهدی، ۱۳۹۰، ۶۳)

در عصر جهانی شدن که زمان برفضا غالب شده سهولت و سرعتی که در برقراری ارتباط، مسافرت ها و حمل و نقل پدید آمده سراسر جهان را به تماسی نزدیک واداشته و مسافرت ها افزایش یافته است هرگونه بهره برداری غیر منطقی و نامتوازن از مواهب طبیعی تشدید کننده نابرابری هاست و زوال تدریجی منابع را به دنبال خواهد داشت .

متاسفانه انسان صدمات زیادی را بر محیط زیست طبیعی وارد آورده و از میزان تحمل طبیعت بسی فراتر رفته است یک رفتار تخریبی در یک مکان خاص و در یک زمان معین در یک اکوسیستم ممکن است اثرات ناخواسته فراوانی در سایر مکان ها و زمان ها داشته باشد و صدمات جبران ناپذیری بر اکوسیستم های آینده و بر نسل های فردا برجای گذارد رفتارهای بشری اغلب با اصول پایداری در تناقض اند. ضرورت تدوین استراتژی های مدیریت محیط زیستی، برنامه ها و رویه های کاری باهدف های قابل اندازه گیری از یک سو و اختصاص دادن منابع مالی مناسب برای به مرحله اجرا گذاردن و پیاده کردن آن برنامه ها از سوی دیگر به شدت احساس می شود. (زاهدی، ۱۳۹۰، ۱۶۶)

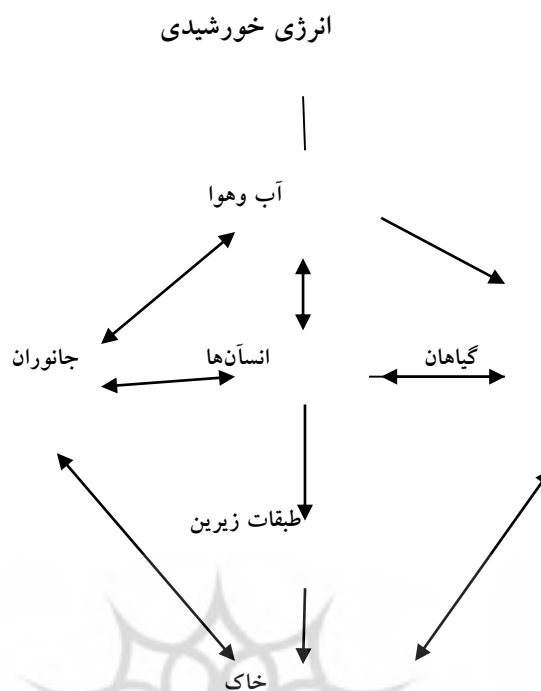
اکولوژی :

ازواژه یونانی اویکاس (oikas) به معنی خانه گرفته شده است که به محیط دوروبر اطلاق می شود. از ارگانیزم های بسیار کوچک تا کل بیوسفر را دربرمی گیرد و در میان آنها رابطه سلسله مراتبی برقرار است به این معنا که هر اکوسیستم کوچکی جزئی از اکوسیستم بزرگ تری است این سلسله مراتب شامل ارگانیزم، جمعیت، جامعه، اکوسیستم، بیوسفر است. (زاهدی، ۱۳۹۰، ۶۴)

اکوسیستم ها :

اکوسیستم عبارت است از واحدهایی از طبیعت که در آنها چرخه مواد و انتقال انرژی بین محیط و جانداران از طریق یک سری حلقه های پس خوراند مهیا بوده، استمرار حیات را در آن واحدها تضمین می کند. یک اکوسیستم از دو بخش زنده و غیرزنده تشکیل شده است بخش غیرزنده شامل منبع انرژی خارجی (معمولاً خورشید) و عوامل فیزیکی مختلف از قبیل عناصر اقلیمی و خاک و تمام مواد شیمیایی اساسی برای زندگی است. از نظر علمی و به عنوان یک قاعده کلی می توان گفت که اجزای زنده و غیرزنده اکوسیستم ها باهم ارتباط تفکیک ناپذیری دارند. بخش زنده به دو قسمت تولید کننده غذا (گیاهان) و مصرف کننده غذا (حیوانات) تقسیم می شود. مصرف کنندگان خود به دو گروه مصرف کنندگان بزرگ حیوانات و مصرف کنندگان کوچک (تجزیه کنندگان شامل قارچ ها و باکتری ها) تقسیم می شوند هر یک از اجزای یا عوامل اکوسیستم، در خود سیستم ویژه ای تشکیل می دهند این نکته از طریق ساختار سلسله مراتبی اکوسیستم ها قابل توجیه است بدین معنی که اکوسیستم هایی از سطوح پایین ترمی توانند در داخل سیستم هایی از سطوح بالاتر جاداشته باشند. به عبارت دیگر عوامل یک اکوسیستم می تواند به سهم خود در سطحی پایین تر اکوسیستمی ویژه را تشکیل دهد. چراکه از دیدگاه اکولوژیکی، اصولاً هر اکوسیستمی در داخل اکوسیستم های بزرگ تری جای می گیرد. (عساکره، ۱۳۸۵، ۵۹)

الگوی اکوسیستم :

اقتباس از جونز و هولیر، ص ۳۲۹

کلید اکوسیستم های اکولوژیکی بر نور خورشید متکی اند گیاهان از طریق برگ های خود انرژی خورشید را جذب و در حین عمل فتوسنتز مقداری آب تبخیر می کنند بعضی از جانوران از نباتات تغذیه می کنند برخی هم جانوران دیگر را می خورند باکتری ها هم سهم بسیار مهمی دارند در واقع سهم پنهان و نامرئی باکتری ها در آب و خاک بسی فراتر از گیاهان و جانوران است. قارچ ها نقش ویژه ای را در اکوسیستم ایفا می کنند قارچ ها به علت توانایی نفوذ در گیاهان و جانوران آنها را متلاشی و مواد غذایی درون آنها را برای سایر ارگانیزم ها آماده می سازند. به طور کلی ارگانیزم های مختلف نقش های متفاوتی را در اکوسیستم برعهده دارند نباتات و جلبک ها انرژی را مصرف می کنند قارچ ها به خاک و گیاهان مرده نفوذ می کنند و نقش مهمی در متلاشی کردن مواد بیولوژیکی و تولید مجدد مواد غذایی را در اکوسیستم دارند. (زاهدی، ۱۳۹۰، ۷۲)

نقش انسان در اکوسیستم :

انسان ها از اجزای بسیار مهم بیوسفر هستند که در سیستم های اکولوژیکی متفاوتی مانند شهرها، روستاها، مناطق تفریحی، باغ ها و مزارع زندگی می کنند در حال حاضر افراد بشر چهل درصد از ظرفیت بیولوژیکی بیوسفر را مورد استفاده قرار داده اند و به نظر می رسد به زودی تمام کره زمین را تحت نفوذ خود قرار دهند افراد بشر

نقش مسلمی رادر عملکرد بيو سفر ایفامی کنند وبافعالیت های خودبحرآنهای محیط زیستی زیادی را باعث شده‌اند جمعیت فراوان کره زمین منابع موجود در طبیعت را به طور بی رویه ای به مصرف می رسانند وضایعات بسیار زیادی، فراتر از توان متابولیسمی طبیعت تولید می کند این موضوع باعث به وجود آمدن مشکلات اساسی شده است :

۱- اختلال در تنوع زیستی و ایجاد شکاف بین فرآیندهای اکولوژیکی

۲- انقراض وانهدام گونه های موجود در طبیعت

۳- تهدیدات محیط زیستی فراوان با اعمال فشار بر سیستم های اکولوژیکی، فراتر از توان تحمل آنها به وجود آورده است. (زاهدی، ۱۳۹۰، ۷۴)

فعالیت های ناآگاهانه بشر باعث ایجاد شکاف بین فرایند های اکولوژیکی وانقراض وانهدام بسیاری از گونه های موجود در طبیعت شده است. تنوع زیستی در سیستم اکولوژی برای ثبات وظیفه اکوسیستم نقش وارزش حیاتی دارد. یافته های تحقیقات مختلف حاکی از این موضوع است که سیستم های متنوع، بهره وری محیط زیستی را افزایش می دهند حفظ و نگهداری میزان معینی از تنوع زیستی که وضعیت طبیعی خود را حفظ کرده ودچار حداقل تغییرات شود در حال حاضر یکی از مهم ترین موارد تاکید در برنامه های توسعه پایدار در سطح جهان شناخته شده است تنوع زیستی بالاتر سبب مقاومت بیشتر در مقابل فشارهای محیطی می شود. (همان منبع، ۷۵)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

محیط فیزیکی : هسته مرکزی تشکیل دهنده جهانگردی

در جهانگردی این امر متداول است که باید بین محیط فیزیکی و محیط فرهنگی - اجتماعی تفاوت قایل شد مقصود از محیط فیزیکی، زمین، هوا، آب، گیاهان، حیات وحش وساخته های دست بشر است، مقصود از محیط فرهنگی - اجتماعی، انسان ونیروهای سیاسی، فرهنگی اقتصادی واجتماعی است که بر زندگی او اثر می گذارد. محیط فیزیکی یکی از منابع اصلی جهانگردی است واز زمان یونانی ها ورومیان باستان مسافران با انگیزه کسب تجربه به دامن محیط پناه می برده اند. نمونه های تاریخی شامل مسافرت هایی است که افراد در روزهای تعطیل به مراکز ساحلی دریای مدیترانه یابه تماشای مناظر طبیعی می رفتند واز جاذبه های تاریخی ومعماری دیدن می کردند ودر دوره ای که گراند توررنسانس به وجود آمد مردم به دیدن بناهای تاریخی می

رفتند. با انقلاب صنعتی جهانگردی نوین پایه گذاری شد، تماشای محیط طبیعی و مناطق ساحلی به صورت نوعی گردش تفریح و گذراندن روزهای تعطیل درآمد (چاک وای گی، ۱۹۹۷، ۳۱۶)

زمین اساس منابع طبیعی محسوب می شود در طول تاریخ، انسان بیشتر مواد مورد نیاز برای تغذیه، سوخت، لباس و مسکن خود را از زمین تامین نموده است زمین به عنوان بوم انسان و فضای زندگی او، پایگاه زندگی و مرگ او به شمار می آید. زمین همواره به صورت یک اکوسیستم، یعنی مجموعه ای از موجودات زنده و محیط طبیعی آنها عمل می کند از این رو کارایی هر اکوسیستم، با نوع و کیفیت کاربری زمین وابسته است. (شکویی، ۱۳۷۱، ۲۵۴)

اقدامات حفظ محیط زیست :

مراقبت از محیط زیست باید بخشی تفکیک ناپذیر از فرایند برنامه ریزی باشد. کاربرد برنامه ریزی محیطی و روش توسعه پایدار امری ضروری است، از جمله ایجاد ظرفیت های پذیرش ناحیه های جهانگردی و رعایت چهارچوب آن. گزینش اشکال توسعه جهانگردی که مناسب ترین شکل ها برای محیط باشند نیز به محدود ساختن اثرات منفی بر محیط کمک می کند. کاربرد اصول دقیق، از قبیل میزان تراکم امکانات در مناطقی خاص با تامین زیر بنای کافی، در برقراری حفظ محیط بسیار مهم است. به طور کلی، توسعه جهانگردی به طور تدریجی فرصت کافی می دهد تا بتوان تاثیرات آن را بر محیط کنترل کرد، و هرگاه مشکلاتی بروز کرد، تغییراتی در شیوه توسعه به وجود آورد. اتخاذ فنون کاهش موسمی بودن جهانگردی به ویژه کاهش استفاده ناحیه های جهانگردی در فصول شلوغ روش بسیار سودمند دیگری است. مشکلات محیطی غالباً فقط در فصل پر ازدحام رخ می دهند، موقعی که بار اضافی بر زیر بناها تحمیل می شود و جاذبه ها، تسهیلات و خدمات بیش از حد مورد استفاده قرار می گیرند. (عبدالله زاده، ۱۳۷۹، ۵۳)

یکی از مشکلاتی که توریسم در مناطق حفاظت شده با آن دست و پنجه نرم می کند زوال زیست محیطی است زوال به اشکال و درجات زیادی اتفاق می افتد بازدیدکنندگان ممکن است هنگام بازدید منابع به آن آسیب برسانند بیشتر آسیب های توریسم به منابع طبیعی محسوس است مانند لگدمالی گیاهان، فرسایش و زباله توریست ها در مناطق حفاظت شده انواع دیگری از تهدیدات را ایجاد می کند علاوه بر آسیب های سطحی در طبیعت، آنها موجب تغییرات و مشکلات نامحسوس از جمله تغییر در رفتار و عادت تغذیه حیوانات، مهاجرت

و تولید مثل می‌شوند تشخیص بسیاری از این تغییرات مشکل است و این تغییرات در بهداشت منابع طبیعی اثر می‌گذارد بازدید کنندگان بر مناطق حومه نیز تاثیرات زیست محیطی منفی می‌گذارند در بعضی موارد توریسم روی امکانات آبی محل اقامت تاثیر می‌گذارد. (رنجبر، ۱۳۸۷، ۴۷)

تحقیقات صورت گرفته در زمینه اکولوژی مناطق حاره، روش‌های استفاده از گیاهان، اکولوژی پستانداران اولیه و وال‌ها و همچنین باستان‌شناسی تمدن‌های تاریخی، درگردشگران ایجاد انگیزه کرد که به تماشای موجودات و موضوعات مورد توجه دانشمندان رفته و به آن‌ها در انجام تحقیقاتشان کمک کنند. کارگاه‌ها و سایر برنامه‌های آموزشی موجود، در حال حاضر به توریست‌ها اجازه می‌دهند که در سمینارهای متمرکز صحرایی که دانشمندان در آن‌ها حضور دارند شرکت کنند و در همان زمان در صورت تمایل کمک‌های مالی خود را برای انجام تحقیقات اهدا کنند. (مگان اپلرود، ۱۳۸۶، ۳۲)

اشتیاق ایجاد شده نسبت به محیط زیست و فرهنگ‌های بومی منجر به ایجاد موتور اقتصادی فعالی شده است که باعث رشد اقتصادی در مناطق توسعه نیافته می‌شود اما در بعضی مواقع نتیجه این امر رشد نامتناسب و غیر پایداری بود که نتیجه آن رکود شدید و ورود به چرخه‌ای موسوم به "گسترش-تابودی" است. بررسی تاریخی این عارضه نشان می‌دهد که در مناطقی مانند هاوایی و سواحل اسپانیا این عامل موجب تخریب محیط زیست و فرهنگ‌های بومی گشته است. آمار و تحقیقات نشان می‌دهند که امروزه مسافران بیشتری به نقاط اکوتوریسمی دوردست سفر می‌کنند با راحتی بیشتر، صرف هزینه کمتر و سریع‌تر از گذشته. این امر نشان می‌دهد که بعضی از نقاط اکوتوریسمی به دلیل اینکه بیشتر در دسترس قرار گرفته، در چرخه‌های مخرب افتاده و مورد تهدید واقع شده‌اند. (مگان اپلرود، ۱۳۸۶، ۳۵)

جاذبه‌های طبیعی :

طبقه بندی جاذبه‌های طبیعی شامل انواع جاذبه‌های توصیف شده به شرح ذیل می‌باشد :

آب و هوا :

آب و هوای گرم و خشک برای بیشتر جهانگردان مطلوب است، به خصوص جهانگردانی که از مناطق دارای زمستان‌های سرد می‌آیند و به طور اخص زمانی که با سایر جاذبه‌ها مانند نواحی ساحلی، بندری و کوهستانی

ترکیب می‌شود می‌تواند فرصت‌هایی را برای فعالیت‌های تفریحی فراهم آورد. اما برخی از فعالیت‌های جمعی جهانگردی مانند اسکی روی برف و سورت‌مه به آب و هوای سرد برفی نیاز دارد. محافظت از آب و هوای مطلوب، از طریق کنترل آلودگی هوا برای جهانگردی ضروری است.

چشم انداز های طبیعی :

چشم انداز های طبیعی یک ناحیه روی هم رفته ممکن است انگیزه اصلی برای بازدید باشد به خصوص اگر معیارهای حفاظت، برای حفظ پاکیزگی و ویژگی طبیعی محیط زیست به کار گرفته شده باشد چشم اندازهای جالب و جذاب کشاورزی مانند مزارع سبز موج بریتانیا و شالیزارهای برنج جنوب شرقی آسیا به عنوان یک چشم انداز می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

نواحی ساحلی و دریایی :

سواحل و نواحی وابسته به دریا برای حمام آفتاب، شنا، قایق سواری، موج سواری باتخته و بادبان، اسکی روی آب، پرواز در هوا باکمک موتور، غواصی به کمک لوله و ماسک و غواصی به همراه وسایل مورد نیاز در آب و ورزش ماهیگیری و سایر فعالیت‌های آبی تفریحی، جاذبه‌های اصلی در بسیاری از نقاط جهان هستند. در این نواحی باید معیارهای حفاظت به شکل پارک‌ها، ذخیره‌ها و کنترل‌های توسعه به کاربرده شوند.

پوشش گیاهی و حیات جانوری:

گیاهان و جانوران نادر و زیبا، هنگامی که با چشم اندازه‌ها ترکیب می‌شوند می‌توانند جاذبه‌های خیلی مهمی باشند. علاوه بر جهانگردی‌های عمومی، جهانگردی با گرایش خاص مانند تماشاگران پرندگان و گیاه‌شناسان حرفه‌ای این اماکن را بازدید می‌کنند. در برخی نقاط شکار کنترل شده حیوانات وحشی نیز می‌تواند یک جاذبه باشد. در بسیاری از نقاط جهان، موضوع مهم محافظت از زندگی حیوانی و پوشش گیاهی است زیرا با تجاوز تدریجی که برای استفاده‌های کشاورزی و شهری و یا شکار حیوانات محافظت شده، وجود دارد مشکلاتی مانند تخریب محل طبیعی زندگی حیوانات به وجود می‌آید.

خصیصه های ویژه زیست محیطی :

مانند کوه های بلند، اشکال کمیاب زمین شناختی، غارها، چشمه های آب گرم و مواد مذاب ناشی از فعالیت های آتشفشانی، جاذبه های مهمی برای گردشگران می باشد. فعالیت های وابسته به این ویژگی های محیط طبیعی شامل کوهنوردی و صخره نوردی، اکتشاف غار و توسعه چشمه های آب معدنی، با تمرکز بر چشمه های آب گرم معدنی است.

پارک ها و مناطق حفاظت شده :

نواحی طبیعی مهم و گیاهان و جانوران آن نواحی، باید برای انواع موقعیت های حفاظت شده مانند پارک های ملی و منطقه ای، آب انبارها، مناطق حفاظت شده و پناهگاه زندگی حیوانات، در طراحی ها لحاظ شود ارزیابی پارک ها و توسعه تسهیلات آن ها به عنوان یک جاذبه جهانگردی باید ملاحظاتی را شامل شوند که مفهوم مهمی از توسعه پارک هاست و بازدیدکنندگان را درباره آن چه که می بینند با تاکید بر بوم شناسی و محافظت آن آموزش می دهند. (ضرغام بروجنی، ۱۳۸۹، ۱۷۲)

فعالیت های گردشگری :

فعالیت های گردشگری و اکوسیستم به یکدیگر وابسته اند محیط مادی جاذبه های فراوانی برای جهانگردان فراهم می کند توسعه جهانگردی می تواند اثرات مثبت و منفی ایجاد کند. چنان چه فعالیت های گردشگری خوب، برنامه ریزی، اداره و توسعه داده شود، می تواند آثار محیطی مثبت و مهم ایجاد کند و اگر جهانگردی خوب برنامه ریزی، اداره و توسعه داده نشود می تواند تاثیرات منفی ایجاد کند. فعالیت های مختلف گردشگری اثرات متفاوتی را بر اکوسیستم ها برجای می گذارند و اهمیت اکولوژیکی این اثرات در مکان های گوناگون متفاوت است برای مثال صدماتی که با چکمه های کوهنوردان به درختان در یک جنگل وارد می آید خیلی بیشتر از باران های جنگلی قاره ای است. دریاچه های کوچک خیلی زودتر از اقیانوس ها آلوده می شوند و سروصدای انسان ها به گیاهان جنگلی خیلی بیشتر از قتل کوه های بزرگ صدمه می زند. واقعیت های موجود حاکی از آن است که جریان های خطر آفرینی برای محیط زیست وجود دارند برخی از این واقعیت های تلخ از این قرارند :

حرارت زمین روبه افزایش است. میزان گازهای گلخانه ای که بر اثر فعالیت های افراطی انسان ها ایجاد شده است افزایش یافته است. مشکلات محیط زیستی با صنعتی تر شدن کشورها روبه افزایش است و بنا به گفته

متخصصان سازمان ملل، روزانه بیش از ۵۰ نوع حیوان و گیاه در کره زمین در معرض انقراض قرار می‌گیرند. تاکنون بیش از بیست هزار نوع آلوده کننده ارگانیک شناسایی شده است. با افزایش تحقیقات درباره آلاینده های ارگانیک مانند ضایعات صنعتی، فاضلاب ها و شوینده ها، این تعداد، بیشتر نیز خواهد شد (هاریسون، ۱۹۹۹، ۲۱۵).

هجوم میلیون ها نفر به کوه های آلپ برای استفاده از ورزش اسکی سبب شده است که همه ساله امکانات ورزشی مثل پیست اسکی، وسایل و تجهیزات مرتبط با آن فراهم شود و این امر باعث شده که بولدوزرها کوه ها را درنوردند و درختان راسرنگون سازند در نتیجه، دیگر درخت چندان موجود نیست تا مانعی برای سیلاب های ناشی از ذوب برف ها باشد و از این جهت، مشکلات زیست محیطی پدید آمده‌اند. (زاهدی، ۱۳۷۷، ۴۱)

تعداد زیادی گردشگران در پارک های ملی آفریقا تهدیدی برای حیات وحش است. آرامش حیوانات برهم خورده، هوای تنفسی آنان آلوده شده است و خلاصه عادت های زیستی آنها تحت تاثیر توسعه توریسم قرار گرفته است یکی از متخصصان نگهداری حیوانات چنین اظهار کرده که در باغ وحش بریستول بیماری های زیادی از انسان به حیوانات منتقل شده است به خصوص در مورد گوریل ها به علت تشابه ساختار فیزیکی با انسان بیماری های مثل آنفلونزا، سرماخوردگی، سرخک و غیره شایع شده است. (همان منبع، ۴۱)

تحلیل جنگل ها یکی از مهم ترین معضلات محیط زیستی است. اولین گزارش ها درباره مسایل جنگل ها در دهه ۱۹۷۰ در اروپای غربی ارائه شدند. علایم بیماری در درختان صنوبر که در ارتفاعات می رویدند در آلمان دیده شد. در دهه ۱۹۸۰ در صنوبرهای نروژ، ریزش برگ ها و تغییر رنگ به حدنگران کننده ای رسید. صدمات زیادی به برگها، رنگ ها و ریشه های درختان جنگلی وارد آمد و این علایم به تدریج در انگلستان، فرانسه، کشورهای اسکاندیناوی، سوئیس، اتریش، چک، اسلواک، لهستان و شمال شرقی آمریکا ظاهر شد. تحلیل رفتگی جنگل ها بیشتر در مناطقی صورت گرفته بود که آلودگی هوا بیشتر بوده است در بربرسی های بعدی مشخص شد که عوامل مختلفی در ایجاد مشکلات جنگل ها دخیل بوده اند که مهم ترین آنها اسیدی شدن خاک بوده است. آلاینده های سولفوی و نیتروژنی، ترکیب شیمیایی خاک را تا حد زیادی تغییر داده و اسیدی شدن را افزایش داده‌اند. (زاهدی، ۱۳۹۰، ۷۸)

تحت چتر اکوتوریسم در کشور کاستاریکا پروژه عظیمی را با مشارکت خارجیان پیاده کرده اند (فروش زمین های محلی به خارجی ها، ساختمان سازی، هتل سازی، ایجاد مراکز خرید و زمین گلف در کنار سواحل

باهیاکالبرا)، پروژه ای که هیچ توجهی به اکولوژی ندارد و در توسعه کاستاریکا هم نقشی ایفا نمی کند و فقط یک طرح سود آور برای چند سرمایه گذار کاستاریکایی و شرکای خارجی آنهاست. (همان منبع، ۱۵۳)

یک محقق تایلندی به رقابت بین مردم یک دهکده و توریست ها در استفاده از آب اشاره می کند. در دهکده پوکت، مردم بومی روزانه نیم متر مکعب آب مصرف می کنند، اما این مقدار آب برای اقامت یک روز توریست ها در هتل به هیچ وجه کفایت نمی کند (برای استحمام، شنا، زمین گلف و...) ده هتل بزرگ در پوکت روزانه صدهزار متر مکعب آب مصرف می کنند یعنی مقدار آبی که مساوی آب مصرفی تمام جمعیت محلی در پوکت است.

(Daeng, 1990, 3)

کوه های آنپورنا در نیپال سالانه ۶۰ هزار بازدید کننده دارد. هر توریست حداقل هفت شب را در این نواحی می گذراند. جمعا ۴۲۰ هزار نفر - شب هیزم برای آشپزی، حمام، و گرما مورد نیاز است طبق آمار دولت نیپال، هر توریست دو برابر مقدار چوبی که یک فرد بومی لازم دارد را مصرف می کند. در یک محله کوچک دریکی از جزایر هاوایی تعداد محدودی از قایقرانان محلی توریست ها را دور ساحل می گردانند تا مناظر طبیعی، غارهای دریایی و آبشارهای زیبا را نظاره کنند انبوهی از قایق های موتوری و گازی درآمد و شدند و صدمات محیط زیستی زیادی راباعث شده اند. خسارات جبران ناپذیری به سواحل شکننده و غارهای دریایی وارد آمده است. بسیاری از پروژه های اکوتوریستی در حال حاضر شامل زمین گلف هم می شوند که باعث مصرف آب، کود شیمیایی، و جاری شدن آب شیمیایی در محیط زیست می شود بخش زیادی از زمین هایی را که می توان برای کشاورزی مورد استفاده قرار داد به زمین گلف اختصاص می دهند و کشاورزان و مردم بومی را جابجا می کنند. اگر صدها هزار هکتار زمینی که برای ایجاد زمین گلف اختصاص یافته است برای کشت و کار به کار گرفته می شد صدها هزار نفر تغذیه می کردند (زاهدی، ۱۳۹۰، ۱۵۴)

جهانگردان به فعالیت های گوناگون مانند قایقرانی، شنا، اسکی و قدم زدن می پردازند که بر محیط اثرات منفی می گذارد. انبوه جمعیت می تواند موجب خرابی راه، فرسایش خاک و ساخت آن ها یا آثار تاریخی شوند. زیان هایی که به محیط دریایی وارد می آورند بسیار سنگین و دیرپاست. غذا دادن به حیوانات وحشی باعث بیماری آن ها می شود و برخی از رفتار های تند جهانگردان زندگی این حیوانات را تهدید یا حتی نابود می کند. جهانگردان موجب پیدایش بیماری ها یا ورود انواع حیوانات غیر بومی به یک مکان می شوند و همین امر موجب برهم خوردن سیستم زیست محیطی می شود. تنها وجود و حضور انبوهی از افراد در یک مکان زیان

آور است. بسیاری از ضروریان‌هایی که از نظر فیزیکی به محیط وارد می‌شوند جنبه عمدی ندارد و تنها حضور یا وجود افراد در یک مکان موجب بروز خسارت می‌شود. (چاک وای گی، ۱۹۹۷، ۳۲۰)

نتیجه گیری :

در بسیاری از مکان‌ها بین توسعه جهانگردی و محیط فیزیکی تناقض یا تضاد به وجود می‌آید جهانگردی بدون برنامه وبدون اعمال کنترل، موجب از بین رفتن اکوسیستم هاومحیط فیزیکی می‌شود واز سوی دیگر تخریب این عوامل موجب کاهش جهانگرد خواهد شد تعادل وتوازن بین توسعه صنعت توریسم وحفظ محیط زیست از او صول جهانگردی پایدار است .به هر حال جهانگردی ،به هر شکل و صورت که انجام شود اثراتی منفی برمحیط خواهد گذاشت به ویژه این اثر در محیط های دور افتاده وحساس نسبت به انبوه جمعیت بیشتر مشاهده می‌شود.با توجه به اهمیت جهانگردی در جهان کنونی و این که این فعالیت انسانی به صورت یکی از بزرگترین عوامل تولید ثروت و کار و پویایی و جابه‌جایی انسان‌ها و ثروت‌ها درآمده است، یکی از بزرگترین و مهمترین عوامل مصرف کننده منابع طبیعی نیز تلقی می‌شود. بسی روشن است که هر فعالیتی که مستلزم مصرف مواد و منابعی باشد، آن مواد و منابع را دچار دگرگونی می‌کند. در جهانگردی به سبب این منابع طبیعی، خود عامل و به وجود آورنده جاذبه برای جابه‌جایی انسانها و یا در واقع تحقق امر جهانگردی است، پس پیدایش این دگرگونیها نقش تعیین کننده‌ای در وضعیت جهانگردی خواهد داشت. از سوی دیگر، همچنان که گفته شد، از آنجا که طبیعت بستر همه فعالیت‌های آدمی است، پس چگونگی دگرگونیها در شرایط و منابع طبیعی، شیوه و سطح توسعه در امور اقتصادی و اجتماعی یک فضای جغرافیایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

همراه با رشد شگفت‌انگیز جهانگردی، آگاهی نسبت به طبیعت و ساز و کار و ظرافت‌های آن در میان مردم و به ویژه دانشمندان علوم طبیعی و محیط زیست‌گرایان نیز افزایش یافته و توجه به تأثیر جهانگردی در بحران زیست محیطی گسترش پیدا کرده است. هر چند بحران زیست محیطی معاصر را بیشتر برخاسته از افزایش زیاد جمعیت و صنعتی شدن می‌دانند، لیکن بر نقش جهانگردی در آن نیز تأکید می‌شود. به همین جهت از زمانی که مسئله توسعه پایدار مطرح گردید و توسعه را به مانند فرایندی دانستند که هدف نهایی آن پیشرفت همه جانبه و فراگیر انسان است، کمابیش در همه کشورها آمایش جهانگردی و مدیریت آن در برنامه‌ریزی جامع کشور گنجانده شده است.

روشن است، انسان نیز مانند هر موجود دیگری زاده طبیعت و وابسته به آن و ناگزیر از بهره‌برداری و دخالت در آن است و همین دخالت، پیامدهای غیر قابل انکاری به بار می‌آورد که می‌تواند به طور بالقوه مثبت یا منفی باشد. از آنجا که طبیعت و منابع آن آستانه تحمل‌پذیری مشخص و روشنی دارد، چنانچه این فعالیت فزاینده بدون برنامه‌ریزی و توجه به توان محیطی مناطق جهانگرد پذیر ادامه پیدا کند به صورت یکی از نیرومندترین عوامل ویرانی طبیعت ظاهر می‌شود. به دلیل اینکه طبیعت بستر فعالیت انسان است و منابع آن حساس، آسیب‌پذیر و شکننده است، با ویرانی طبیعت، دیگر فعالیت‌های آدمی و به ویژه توسعه زندگی او که هدف اصلی همه برنامه‌ریزی‌های آبادانی است دچار اختلال می‌گردد.

از آنجایی که کیفیت مناسب و شایسته محیط زیست طبیعی، کلید و منبع جهانگردی و توسعه پایدار آن است، پس نباید در فعالیت‌های جهانگردی تنها به سودهای آنی و کوتاه مدت چشم دوخت زیرا بر اثر استفاده نابجا یا بیش از اندازه از توان طبیعت در جهانگردی، این منبع جهانگردی تخریب و هدف جهانگردی پایدار برآورده نمی‌شود. باید هدف برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران، کاهش هر چه بیشتر آثار منفی و تقویت آثار مثبت جهانگردی بر محیط زیست باشد و این کار با شناخت همه سویه و فراگیر طبیعت و ساز و کار آن و ارزیابی آثار زیست محیطی فعالیت‌های جهانگردی انسان بر محیط و منطقه‌بندی سرزمین‌ها بر پایه استعدادها و قابلیت‌ها برای فعالیت جهانگردی، و اختصاص دادن هر منطقه‌ای به فعالیت‌هایی که شایسته و سازگار با آن است و همچنین مهار میزان مصرف منابع طبیعی به وسیله ابزاری مانند مشخص کردن گنجایش‌پذیری هر منطقه در اوقات گوناگون تعطیلاتی امکان‌پذیر است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مأخذ

۱. ارمغان، سیمین، ۱۳۸۵، توریسم و نقش آن در جغرافیا، دانشگاه آزاد واحد اسلامشهر.
۲. اندری درام، آلن مور، ۱۳۸۷، مقدمه ای بر برنامه ریزی و مدیریت اکوتوریسم، رنجبر. محسن، تهران آییز.
۳. چاک وای گی، ۱۳۸۲، جهانگردی در چشم انداز جامع، ۱۹۹۷، پارساییان، علی. اعرابی، محمد، دفتر پژوهشهای فرهنگی.
۴. زاهدی، شمس السادات، ۱۳۷۷، تحلیلی بر تبعات توسعه صنعت جهانگردی، مقالات فصلنامه مطالعات مدیریت، شماره ۲۰.
۵. زاهدی، شمس السادات، ۱۳۹۰، مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار باتکیه بر محیط زیست، تهران دانشگاه علامه طباطبایی.
۶. شکویی، حسین، ۱۳۷۱، دیدگاه های نودجغرافیای شهری، جلد اول، انتشارات سمت.
۷. ضرغام بروجنی، حمید، ۱۳۸۹، برنامه ریزی توسعه جهانگردی رویکردی همپوند و پایدار، تهران مهکامه.
۸. عبدالله زاده، محمود، ۱۳۷۹، برنامه ریزی ملی و منطقه ای جهانگردی، دفتر پژوهش های فرهنگی.
۹. مگان اپلرود، ۱۳۸۶، اکوتوریسم اصول، تجربیات و سیاست ها، قدیمی. نگار، تهران افکار.